

Protos. Dr. Iustin Taban

Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților

NORMELE MONASTICE DE LA 1786 ȘI IMPACTUL LOR ASUPRA MONAHISMULUI DIN BUCOVINA AUSTRIACĂ

ABSTRACT: *In the present study, we investigate the secularist reform of monasticism in Bucovina, imposed by the austrian government through The monastic rules from 1786. We especially analyze the impact of these Rules on the economic life of the monasteries during 1786-1918, which were forced to give away their properties to the Religionary Fund and thus lose their patrimonial and social status in the region. We also focus on understanding the requirements of education and discipline imposed to the monks left in the three monasteries – Putna, Sucevița, Dragomirna –, in order to become useful citizens of society, from the perspective of the Austrian government.*

KEYWORDS: *monastic rules, Bucovina, 1786-1918, Religionary Fund, monasteries, secularization*

I. Contextul epocii și reformele seculariste din Imperiul Habsburgic

Monahismul din Bucovina este o temă importantă a istoriei pre-moderne și moderne și o cheie de înțelegere a veacului al XIX-lea

românesc, în general. Curente și ideologiile veacurilor al XVIII-lea și al XIX-lea și-au lăsat amprenta asupra acestui spațiu și au constituit o modernizare și o secularizare înainte de cea întâmplată în Țările Române, în vremea lui Alexandru Ioan Cuza. Cunoscând oamenii și ideile vremii, structurile juridice și administrative în care mănăstirile au trebuit să funcționeze, putem aduce o contribuție la o istorie modernă a Bucovinei din perspectivă bisericească.

Tema noastră de cercetare pleacă de la contextul politic al veacului al XVIII-lea, pe fundalul războaielor ruso-austro-turce care au înglobat Țările Române. În acest cadru, Bucovina a devenit un teren pentru politica habsburgică, întruchipată de Maria Tereza (1740-1780) și Iosif al II-lea (1780-1790), și pentru absolutismul monarhic luminat în varianta denumită iosefinism¹. Similar cu secularismul francez, iosefinismul a cultivat etatismul, a ridicat Statul deasupra Bisericii, a pus accent pe creșterea demografică drept forță vitală a națiunii și, în consecință, a suprimat ordinele religioase care nu se încadrau în viziunea de progres a societății timpului. Pentru un imperiu care își căuta vitalitatea în puterea demografică și în creșterea economică și industrială, monahii care duceau o viață contemplativă, care nu procreau în cadrul familiei, care nu produceau bunuri și nu prestau servicii și care depindeau de milostenia altora pentru subzistență constituiau o frână în dezvoltarea Statului și erau priviți ca dușmani ai binelui comun.

Așa se explică de ce călugării iezuiți au fost suprimați în 1773, iar în 1781 ordinele călugărești au fost naționalizate prin scoaterea lor

¹ Studiul de față este dezvoltat pe baza comunicării intitulată „O caracterizare a monahismului în Bucovina austriacă prin prisma Normelor monastice de la 1786”, susținute la Simpozionul de istorie *Colocviile Putnei*, ediția a XXX-a, Mănăstirea Putna, 10-13 iulie 2024. Pentru o caracterizare a absolutismului luminat habsburgic în secolul al XVIII-lea și influența lui în Bucovina, a se vedea: Mihai Ștefan CEAUȘU, *Bucovina habsburgică. De la anexare la Congresul de la Viena. Iosefinism și postiosefinism (1774-1815)*, Fundația Academică „A.D. Xenopol”, Iași, 1998, pp. 106-115.

de sub dependență papală. Au fost desființate, astfel, ordinele considerate pur contemplative sau cerșetoare (precum franciscanii), cu excepția celor care se dedicau misiunilor sociale și caritabile – educarea tineretului, îngrijirea bolnavilor. În întreaga Austrie au fost lichidate peste 400 de mănăstiri de diferite confesiuni, iar averile lor au fost treptat secularizate². În Sfântul Imperiu Roman, popoarele de alte confesiuni decât cea catolică trebuiau marginalizate, fragmentate ca identitate și presate să se integreze în viziunea religioasă a imperiului. Este revelatoriu, în acest sens, planul contelui Rewitky, cancelar al Austriei pe vremea împăratului Francisc al II-lea (1806-1835), prin politica sa machiavelică față de populațiile și etniile Imperiului:

„Se impune, deci, Curtii glorioase austriece să dezbinde de laolaltă, cât de mult se poate, multele și însemnatele popoare ale imperiului său întins, care aparțin unor religii străine și, la un moment dat, devenind prea libere, ar putea fi o primejdie pentru stat; se impune, deci, să-i excludă pe reprezentanții acestor religii de la posturi onorifice, de la demnități importante, de la remunerații mari, precum și de la distincții, până ce aceștia nu vor primi, adică vor accepta credința dominantă romano-catolică și nu vor alcătui împreună cu credincioșii catolici unul și același popor”³.

II. Ruperea Bisericii din Bucovina de Biserica Moldovei

Odată cu ocuparea Bucovinei și intrarea definitivă în stăpânirea ei, în urma convențiilor austro-otomane dintre 1775-1777, habsburgii

² M. Ș. CEAUȘU, *Bucovina habsburgică...*, p. 107.

³ Mihai IACOBESCU, *Din istoria Bucovinei. Vol. I. 1774-1862. De la administrația militară la autonomia provincială*, Ed. Academiei Române, București, 1993, p. 287.

au înțeles forța vitală a Bisericii Moldovei în acest teritoriu prin numărul mare de biserici și mănăstiri și prin puterea economică dată de stăpânirea unor vaste domenii funciare. După rapoartele guvernatorilor provinciei, al lui Spleny în 1776 și al succesorului său, Enzenberg, în 1779, în Bucovina se găseau 17 mănăstiri, 15 schituri, 247 de biserici, 900 de călugări și preoți, iar din cele 190 de mii pătrate ale provinciei, 102 mii pătrate erau stăpânite de Biserică⁴. Slujindu-se de aceste rapoarte, precum și de câteva idei din memoriul boierului moldovean Vasile Balș, despre controlul averilor Bisericii de Stat, împăratul Iosif al II-lea și-a formulat principalele obiective ale politicii lui etatiste în Bucovina: în primul rând, scoaterea Episcopiei de Rădăuți de sub jurisdicția Mitropoliei de la Iași și subordonarea ei unui centru religios din Imperiu, dincolo de influența patriarhului de Constantinopol sau a Rusiei; desființarea mănăstirilor și preluarea averilor lor de către Stat; transformarea preoților într-un aparat de funcționari religioși civili, care să servească administrației austriece și să intermedieze la guvernarea populației; nu în ultimul rând, înființarea de școli laice, pentru emanciparea conștiinței poporului de sub influența culturii religioase din jurul mănăstirilor⁵. Prin toate acestea se urmărea slăbirea influenței Bisericii în viața noii provincii, atât spiritual, cât și economic, și dizolvarea identității românilor în marea masă de populații și confesiuni ale Imperiului.

Obiectivele lui Iosif al II-lea au fost puse curând în practică de administrația austriacă a Bucovinei prin guvernatorul Enzeberg. Ne aflăm, așadar, în etapa 1774-1786 de administrație militară a Bucovinei, la încheierea căreia teritoriul urma să devină administrație civilă

⁴ M. IACOBESCU, *Din istoria Bucovinei...*, p. 288.

⁵ În legătură cu ideile boierului Vasile Balș, prezentate în memoriul *Descrierea Bucovinei*, care au inspirat politica etatistă iosefinistă, a se vedea: Ștefan PURICI, „Bucovina la începutul stăpânirii habsburgice”, în: *Revista de Istorie a Moldovei*, 4/2015, pp. 58-60.

galițiană (1786-1848; 1850-1861)⁶. Astfel, în cursul anului 1781, desprinderea Episcopiei Rădăuților de sub jurisdicția Mitropoliei din Iași se face în pași repezi. La 24 aprilie, mitropolitul Moldovei renunță la stăpânirea canonică a Episcopiei de Rădăuți, iar la 12 decembrie sediul noii episcopii se mută la Cernăuți. La 10 februarie 1782, Dositei Herescu este instalat ca „episcop exempt al Bucovinei” la Cernăuți, primind o cruce de aur de la Enzenberg în numele împăratului, care îi și tâlcuiește acest gest de putere în discursul său: „Pentru a curma și desdătoși acele îndătorite legături și aninări ce au avut mănăstirile, schiturile și alții din partea bisericească cu eparhiile și stăpânitorii părții bisericești din țări străine de peste hotarul țărilor împărătești”⁷. Urmează discursul lui Meletie, vicarul Mitropoliei din Iași, care pecetluiește pe deplin renunțarea mitropoliei la drepturile canonice asupra Rădăuților, făcând și o apologie teologică de justificare a politicii împăratului: „Pre Dumnezeu nimeni nu l-a văzut. Iară scris este cu adevărat, prea sfințite stăpâne, și cu totul încredințat cum că Dumnezeu în inima împăratului locuiește [...]”⁸. Citim în aceste rânduri o capitulare politică, dar și ideologică în fața noii puteri.

Înțelegând însă că o episcopie exemptă și ruptă de Biserica-mamă este necanonică, Iosif al II-lea subordonează, la 5 iulie 1783, Episcopia Bucovinei Mitropoliei sârbești de Karlowitz⁹, cea care la Sinodul din 1776 adoptase regulile monastice pentru populația ei și care vor deveni norme pentru Biserica Bucovinei. Integrarea românilor

⁶ Pentru formele de administrație ale Bucovinei, succedate în perioada austriacă, a se vedea monografia: ***, *Sfânta Mănăstire Putna*, Ed. Mitropolit Iacov Putneanul, Centrul de Cercetare și Documentare „Ștefan cel Mare”, Mănăstirea Putna, 2016, p. 71.

⁷ M.Ș. CEAUȘU, *Bucovina habsburgică...*, p. 110.

⁸ M.Ș. CEAUȘU, *Bucovina habsburgică...*, p. 111.

⁹ Paul CERNAVODEANU, Nicolae EDROIU (eds), *Istoria românilor. Vol. VI. Români între Europa clasică și Europa luminilor*, Ed. Enciclopedică, București, 2012, p. 692.

ortodocși sub influența sârbo-ruteană în Imperiu va fi pecetluită apoi prin numirea sârbului Daniil Vlahovici la Episcopia Bucovinei, care între 1789 și 1822 a dus o politică de rutenizare a populației, prin numirea preoților și folosirea limbii rutene în biserici¹⁰. Obiectivul politicii imperiale pare să fi fost, astfel, slăbirea identității românilor ca minoritate etnică și religioasă în Imperiu și controlul mai ușor al unei populații omogenizate cultural și spiritual.

III. Introducerea Normelor monastice pentru Biserica din Bucovina

Pe linia administrării Bisericii s-a introdus, la 29 aprilie 1786, *Planul pentru regularea treburilor preoțești, bisericești și școlare*, care, sancționat de împărat la 29 mai, a devenit *Regulamentul pentru dieceza ortodoxă orientală a Bucovinei*. Acestuia i s-a adăugat *Cuvântarea sinodală* a lui Vichentie, mitropolitul de Karlowitz, care era un îndemn pastoral la viața monahală, precum și *Regulile monastice* propriu-zise, decretate la Sinodul de la Karlowitz din 1776, care vor fi preluate în mare parte ca norme pentru Biserica Bucovinei¹¹. O primă traducere oficială a acestor *Reguli monastice* a fost pusă în circulație în 1857¹², iar copii ale ei, în manuscris, au fost trimise la Mănăstirile Putna, Sucevița și Dragomirna. În 1887, părintele arhimandrit Miron Călinescu a publicat regulile la Cernăuți,

¹⁰ Pentru perioada de păstorire a lui Daniil Vlahovici în Bucovina, vezi: Pr. Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3, Trinitas, Iași, 2008, p. 160.

¹¹ O descriere a regulamentelor impuse de stăpânirea austriacă în viața bisericii din Bucovina, în: ***, *Sfânta Mănăstire Putna*, pp. 74-76.

¹² La 22 februarie/6 martie 1857, traducerea lui Victor Cocorean a fost adoptată ca versiune oficială a Regulilor monastice, și câte o copie a ei a fost trimisă la cele trei mănăstiri rămase în funcțiune, pentru a se citi lunar, la trapeză.

în *Normalien der Bukowiner gr. or. Diocese von 1777-1886*¹³, iar în 1911, arhimandritul Ipolit Vorobchievici de la Dragomirna le-a dat o nouă traducere din germană și latină și le-a inclus sub titlul: *Normele monastice pentru dieceza ortodoxă orientală a Bucovinei*¹⁴.

Cu puține schimbări și adaptări de-a lungul timpului, *Normele monastice* de la 1786 au fost reguli valabile pentru Biserica Bucovinei pe întreaga perioadă a guvernării austriece, până la 1918 și chiar dincolo de acest moment. Ele se păstrau în trapeza mănăstirii și se citeau trimestrial, iar îndemnul episcopului Vichentie pentru viața monahală se citea o dată pe lună. În afară de regulile monahale propriu-zise, care se inspiră din rânduielile de obște ale lui Vasile cel Mare și care pun accent pe cele patru îndatoriri călugărești – ascultarea, sărăcia, curăția și statornicia –, ceea ce ne interesează în mod deosebit pentru cercetarea de față sunt trei chestiuni: desființarea mănăstirilor și situația personalului monahal; preluarea averilor și starea economică a obștii; rânduieli privind educația și disciplina monahală. Prin prisma lor vom putea înțelege mai bine starea monahismului din Bucovina în perioada austriacă și mutația de percepție a Bisericii în societatea vremii.

IV. Suprimarea mănăstirilor și limitarea personalului monahal în Bucovina

În primul rând, *Normele monastice* de la 1786 au urmărit suprimarea mănăstirilor și controlul averii și viețuitorilor lor, prin care se limita ponderea prezenței Bisericii în sânul societății. Măsura era

¹³ Normele monastice, publicate cu adnotări de Miron Călinescu, au fost cuprinse în trei volume: vol. 1 (pp. 1-562), Cernăuți, 1887; vol. 2 (pp. 563-1226), Cernăuți, 1889; vol. 3 (pp. 1227-1578) și „Anexa” (pp. 1579-1606), Cernăuți, 1893.

¹⁴ Arhim. Ipolit VOROBCHIEVICI, *Normele monastice pentru dieceza ortodoxă orientală a Bucovinei*, Tipografia Societății „Școala română”, Suceava, 1911.

justificată prin aceea că „clericii monastici din Bucovina [...] nu se dedau nici cu păstoria de suflete, nici cu studiul sau luminarea tineretului” (Cap. II.1, §4)¹⁵, iar limitarea numărului lor se făcea ca „mănăstirile să nu devie spre ocară religiei o adunătură de trântori, care, prin întreținerea lor, a detrage fondul religionar” (Cap. II.1, §4)¹⁶ de la lucruri folositoare și de obște. De aceea, toate mănăstirile și schiturile în afară de Putna, Sucevița și Dragomirna au fost considerate de prisos pentru societate și au fost desființate (Cap. II.1, §6)¹⁷, devenind biserici parohiale sau întreprinderi pentru folosul Imperiului. La cele trei mănăstiri rămase, numărul călugărilor a fost limitat la câte 25 de viețuitori (Cap. II.1, §9), fiind strict interzisă primirea novicilor peste această limită ori trecerea de la o mănăstire la alta, iar cei admiși trebuiau să fie pământeni, „supuși (sudiți) împărătești regești” (Cap. II.5, § 53)¹⁸. În condițiile în care monahismul era descurajat ca mod de viață și lipsit de sprijinul economic al statului, personalul mănăstirilor din Bucovina s-a situat în perioada austriacă, în general, sub 20 de viețuitori în fiecare lăcaș¹⁹.

Astfel, limitat ca potențial uman și spiritual, monahismul bucovinean și-a pierdut ponderea pe care o avea în societatea Moldovei în

¹⁵ Arhim. I. VOROBCHIEVICI, *Normele monastice...*, p. 15.

¹⁶ Arhim. I. VOROBCHIEVICI, *Normele monastice...*, p. 15.

¹⁷ Arhim. I. VOROBCHIEVICI, *Normele monastice...*, p. 16.

¹⁸ Arhim. I. VOROBCHIEVICI, *Normele monastice...*, p. 24.

¹⁹ Potrivit listelor păstrate în Arhivele din Viena, în 1790 Dragomirna mai avea 20 de frați, Sucevița rămăsese cu 18 călugări, Putna își menținuse numărul de 21 de monahi, iar la Pătrăuți mai viețuiau 9 călugărițe [a se vedea: Arcadie M. BODALE, „Soborul Mănăstirii Putna la sfârșitul secolului al XVIII-lea, după documente păstrate la Allgemeines Verwaltungsarchiv din Viena”, în: *Analele Putnei*, XIV (2018), 2, pp. 7-22]; la mijlocul veacului al XIX-lea, în Dragomirna, de pildă, datorită conflictelor militare și epidemiilor, personalul monahal scăzuse la 12-16 viețuitori [Stavr. Maria Magdalena GHERGHINĂ, „Condicile manuscrise ale călugărilor Mănăstirii Dragomirna (1786-1878)”, în: *Analele Putnei*, XVII (2021), 2, pp. 85-90; același număr scăzut de viețuitori se înregistra și la Mănăstirea Putna, în perioada 1844-1871 acesta oscilând între 11 și 18 membri (***, *Sfânta Mănăstire Putna*, pp. 71-72)].

perioada premodernă. El a fost forțat la supraviețuire și adaptare la direcția etatistă a politicii habsburgice, astfel că la sfârșitul stăpânirii austriece mănăstirile rămăseseră simboluri patriotice și de identitate națională, mai ales prin aspirațiile românilor care le călcau pragul, dar fără forța vieții de obște specifică monahismului. Ideologia seculară habsburgică, care a îngrădit monahismul în Bucovina, are de altfel un fond comun cu secularismul francez manifestat mai târziu în Principate, în vremea lui Cuza. Astfel, *Decretul organic pentru regularea schimei monachicești* din 1864, care interzicea călugărirea sub 60 de ani la bărbați și sub 50 de ani la femei²⁰, și *Regulamentul pentru administrarea mănăstirilor chinovii* din 1866, care limita numărul mănăstirilor și tunderile în monahism²¹, urmăreau aceleași deziderate – integrarea și controlarea Bisericii de Stat și laicizarea generală a societății.

²⁰ A se vedea: Art. 1 din acest decret: „Nu va putea fi călugărit pe viitor niciun individ bărbat dacă nu va întruni următoarele însușiri: [...] b) să fie în vârstă de minimum de 60 de ani sau, deși mai june, invalid, om incurabil”. Aceeași regulă funcționa pentru femei, prin Art. 3: „Nu va putea îmbrăca schima monahală nicio femeie care nu va întruni următoarele însușiri: [...] c) să fie în vârstă minimum de 50 ani” (Paul Lucian BRUSANOWSKI, *Stat și Biserică în vechea Românie între 1821-1925*, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2010, pp. 249-250).

²¹ Regulamentul pentru administrarea mănăstirilor chinovii fusese alcătuit de inspectorul ministerial A. Duca, din însărcinarea Ministerului Cultelor, și căuta să transpună fidel, în practică, spiritul Decretului lui Cuza pentru regularea schimei monahale, a se vedea: Art. 1, 12, 13: „Art. 1. Călugăria este oprită în România. Ea nu se poate face decât pe baza legii din 6 decembrie 1864 [...] Art. 12. Nici o călugărie nu se va face pe viitor pe la alte monastiri, schituri și sihăstirii decât la acelea din România aici arătate. Pentru bărbați: Monastirea: Neamțul, Secul, Căldărușani, Cernica, Râșca, Slatina, Bisericanii, Ciolanul, Ghighiu, Bogdana [tăiat], Pângărați, Găvanul, Vorona. Pentru femei: Monastirea: Văratec, Agapia, Pasărea, Țigănești, Adam, Rătești, Agaftonul, Viforâta, Costești. Art. 13. La oricare din celelalte Monastiri și schituri, metania este desăvârșit oprită” (Arhim. Policarp CHIȚULESCU, *Viața monahală din Țara Românească la mijlocul secolului al XIX-lea*, Ed. Cuvântul Vieții, București, 2022, pp. 51, 55).

V. Secularizarea averilor mănăstirești și constituirea Fondului Religionar

În al doilea rând, *Normele monastice* au urmărit preluarea averilor mănăstirilor și controlarea lor de către Stat, în beneficiul, în cele din urmă, al guvernării austriece. Știm că mănăstirile din nordul Moldovei aveau vaste domenii funciare, cu care fuseseră înzestrate de ctitorii lor – domni, boieri și episcopi ai locului. Dintre ele, Putna era cel mai mare proprietar de pământuri. Potrivit lui Romstorfer, arhitectul Putnei în 1903, ducatul Bucovinei înainte de încorporare se chema chiar *Territorium Putni*²², arătând că Putna era, în conștiința colectivă, proprietarul cel mai important al zonei. Tot Romstorfer ne spune că Putna, cu pământurile și proprietățile ei, a format componenta principală a averilor Fondului Bisericesc înființat de austrieci²³. Conform dorințelor împăratului în urma vizitei în Bucovina din iulie 1783, toate pământurile și averea mănăstirilor desființate, ca a celor rămase, trebuiau preluate de administrație.

Astfel, spuneau *Normele monastice*, „sub nume de fondul religios se înțelege toată averea jertfită pentru susținerea religiei” și alocată „întreținerii persoanelor preoțești și pentru școli [...], apoi pentru binele adevărat al clerului, religiei și omenimii”²⁴. Acest fond s-a format, în special, din braniștile mănăstirilor istorice ale Bucovinei, din satele și proprietățile închinat de ctitori, care reprezentau o jumătate sau chiar două treimi din suprafața Bucovinei²⁵. Deși

²² Karl Adolf ROMSTORFER, *Vechea mănăstire greco-ortodoxă Putna*, trad. L. Câmpeanu; Franz Adolf WICKENHAUSER, *Istoria Mănăstirii Putna*, trad. H. Butmăloiu, Ed. Mitropolit Iacov Putneanul, 2018, p. 12.

²³ F.A. WICKENHAUSER, *Istoria Mănăstirii Putna*, p. 12.

²⁴ Arhim. I. VOROBCHIEVICI, *Normele monastice...*, p. 13.

²⁵ Pentru întinderea braniștilor mănăstirilor istorice bucovinene, a se vedea: Pavel BLAJ, Ioan IOSEP, „Contribuții la cunoașterea braniștilor din Bucovina”, în: *Suceava. Anuarul Muzeului Bucovinei*, XVII-XIX (1990-1992), pp. 90-101; Ioan IOSEP, „Braniștile – forme de utilizare a terenului în perioada medievală.

administrația imperială a căutat în repetate rânduri să-l convingă pe episcopul Dositei Herescu că averile sunt preluate pentru binele Bisericii, de fapt ele au servit intereselor economice ale Imperiului. Din 105 mii de pături, cât avea Fondul Bisericesc în 1786, austriei au vândut 72, iar la 1865, din cele 267 de proprietăți ale Fondului mai existau 178²⁶. Multe proprietăți au încăput pe mâinile arendașilor de alte etnii, care le rearendau țăranilor, la rândul lor. Motivată ideologic de statul austriac, această confiscare a averilor mănăstirești în Bucovina este precursora secularizării lui Cuza din 1863, în Principate²⁷. Astfel că Bucovina, ca provincie a Imperiului, a trecut mai devreme prin ideologia etatistă, și, într-un sens, a fost forțată la intrarea în modernitatea seculară înaintea Principatelor.

Viața economică a obștilor mănăstirești a fost direct afectată de această măsură. Încă din 1776 ne amintim de memoriul ieromonahului Sila de la Sihăstria Putnei, care scria lui Iosif al II-lea că „slujbașii împărăției și cătanele «ne-au luat și oamenii și scutelnicii care ne aduceau lemne de foc și pâine de la țară», încât azi «suntem foarte necăjiți și supărați, lipiți pământului, de nu mai știm ce să facem»²⁸. Un pic

---

Studiu de caz: braniștea Mănăstirii Voroneț”, în: *Analele Universității „Ștefan cel Mare” Suceava – Geografie*, XVIII (2009), pp. 161-164; ca studiu de caz, pentru Mănăstirea Putna, a se vedea: Monah Iustin TABAN, „O reconstituire cartografică a braniștii Mănăstirii Putna la anul 1502”, în: *Analele Putnei*, XV (2019), 2, pp. 37-63; Monah Iustin TABAN, „Braniștea Mănăstirii Putna în anii 1502, 1647 și 1790. O abordare cartografică comparativă”, în: *Analele Putnei*, XVII (2021), 1, pp. 143-162; în ultimele două studii se arată că braniștea Mănăstirii Putna a evoluat de la 69.359 ha, în 1502, la 152.569 ha, în 1647, ajungând la 121.045 ha consemnate pe harta austriacă de la 1790.

²⁶ Pentru istoricul și evoluția proprietăților Fondului Bisericesc în perioada austriacă, a se vedea: M. IACOBESCU, *Din istoria Bucovinei...*, p. 296 ș.u.

²⁷ A se vedea primele articole ale Legii pentru secularizarea averilor mănăstirești din 15 septembrie 1863: „Art. 1. Toate averile mănăstirești din România sunt și rămân averi ale Statului. Art. 2. Veniturile acestor averi se înscriu între veniturile ordinare ale bugetului Statului” (P.L. BRUSANOWSKI, *Stat și Biserică...*, p. 249).

²⁸ M. IACOBESCU, *Din istoria Bucovinei...*, p. 292.

mai târziu, la 1782, egumenii de la mănăstirile Bucovinei trimiteau doi delegați la Curtea de la Viena, cerând să li se acorde recunoașterea acelor vechi „privilegii pentru mănăstiri și schituri, după prevederile canoanelor bisericii noastre și după rânduiala pământului”²⁹. La rândul lui, egumenul Putnei, Iacob Stefanovici, la 1784, alături de ceilalți egumeni de mănăstiri, scria împăratului, protestând pentru despărțirea bucovinenilor de Biserica Mamă, și pentru faptul că „privilegiile și fundațiunile ctitorilor evlavioși ai mănăstirilor noastre din Bucovina de care e legată starea noastră monahală se distrug și se nimicesc”³⁰. Toate aceste demersuri, desigur, au rămas fără rezultat, iar obștile au rămas să se întrețină economic numai prin alocațiile de la Fondul Religionar, stabilite prin *Normele monastice*³¹.

VI. Viziuni educaționale pentru mediul monahal

O altă prevedere a *Normelor monastice* a fost în direcția școlii și a educației personalului monahal. Ne amintim de critica felului de

²⁹ M. IACOBESCU, *Din istoria Bucovinei...*, p. 292.

³⁰ ***, *Sfânta Mănăstire Putna*, p. 72.

³¹ Conform Cap. II.2, § 19 din *Normele monastice*, în 1786 fiecare călugăr primea 100 de florini pentru hrană și 109 florini pentru haine pe an, suma crescând în 1910 la 900-1.000 de coroane de viețuitor pe an; în 1910, egumenul primea un salariu de 6.000 de coroane pe an (Arhim. I. VOROBCHIEVICI, *Normele monastice...*, pp. 17-18); fiecare dintre cele trei mănăstiri mai avea dreptul, pentru întreținere, la: „a) o grădină de legume de 4 jugăre pătrate; b) un pomăt și toate pometele din jurul mănăstirii; c) folosirea unui iaz; d) dreptul de a pescui în pâraurile din apropierea mănăstirii în depărtare de 1,5 ceasuri în sus și în jos; e) o prisacă cu 120 stupi; f) 6 vaci de lapte; g) 6 boi pentru adusul lemnului de foc; h) 4 cai; i) o arie mică; cele 16 capete de vite ale fiecărei mănăstiri trebuie susținute pe cheltuiala Fondului Religionar; j) lemne pentru foc se cuvine fiecărei mănăstiri pe an 162 de stânjeni bucovineni sau 324 de stânjeni vienezi; k) pentru slujire se încuviințează fiecărei mănăstiri 2 argați de ogradă, 2 argați de boi, 1 vizitiu, 1 văcar, 1 spălător” (Arhim. I. VOROBCHIEVICI, *Normele monastice...*, p. 19).

viețuire al mănăstirilor, dedicate slujbelor și rugăciunii, și mai puțin activităților intelectuale, cititului cărților sau organizării bibliotecilor. De aceea, regulile au secțiuni privind îndatoririle de studiu ale obștii monahale, iar capitolul al X-lea, în special, este intitulat: „Despre celelalte îndeletniciri, ce se cuvin călugărului sau despre studiul științelor”.

Din acesta aflăm cum călugării erau îndatorați, în primul rând, să pună „citirea Sfintei Scripturi și răs gândirea evlavioasă înainte de învățarea tuturor celorlalte științe omenești”, apoi, în măsura cunoașterii temeinice a limbii latine și grecești, să studieze:

„logica metafizică și cel puțin elementele matematicii, spre a ascuți înțelegerea prin oarecare definițiuni, diviziuni și abstracțiuni [...], teologia naturală pentru ca mintea să se se convingă despre existența lui Dumnezeu și să cunoască însușietățile ființei atot depline [...], etica și dreptul natural spre a putea deosebi bine ceea ce se cuvine a se numi virtute adevărată și ce este vițiu (păcat) [...], fizica, ca din cunoștința mai pătrunzătoare a naturii (firii) să se cunoască mai bine Dumnezeu ca făptuitorul ei [...], teologia morală, spre a judeca drept și cuvenit după lege întâmplările încalcite pentru cuget ce se descopăr câteodată în scaunul mărturisirii [...], istoria, cel puțin cea bisericească, și măcar antichitățile (vechimile) sfinte [...], ermeneutica, spre a învăța bine regulile după care se cuvine să se tâlcuiască Sf. Scriptură [...], exegetica, spre a dobândi ghibăcia de a întrebuița cum se cuvine regulile tâlcuirii cele ermeneutice”.

La urmă, călugării erau îndemnați „a învăța cu toată râvna și cu sâr-guință limba nemțescă (germană)”³².

Din toate acestea vedem cum austriecii căutau să introducă o educație în spiritul iluminismului habsburgic în Bucovina, cu științe

³² Arhim. I. VOROBCHIEVICI, *Normele monastice...*, pp. 49-50.

pozitive, considerate de folos pentru dezvoltarea societății. Pe calea studiului, care îmbina teologia cu științele laice, monahul bucovinean trebuia să se apropie, tot mai mult, de modelul de cetățean cerut de spiritul etatist al vremii.

VII. Rolul Consistoriului bisericesc în supravegherea vieții monahale în Bucovina

Un ultim obiectiv major al normelor monastice a fost introducerea Consistoriului la Cernăuți, ca organ pentru „afacerile duhovnicești și disciplinare” (Cap. IV, § 1)³³. Pus sub conducerea episcopului, el era compus dintr-un arhimandrit, un egumen, doi asesori mireni (ulterior doi parohi), dar în fapt era un organism mixt, laic-clerical, prin care se controlau toate aspectele din viața obștilor mănăstirilor bucovinene.

Pe plan disciplinar, *Normele* de la 1786 au introdus pentru prima dată în viața Bisericii pedeapsa excluderii din monahism, numită „luarea sărbătorească a darului” sau „lepădarea din cinul călugăresc”³⁴. Această concepție asupra monahilor, care puteau fi dezlegați de voturile lor asemenea preoților caterisiți, se baza pe faptul că monahii erau priviți ca servitori religioși sau prestatori de servicii religioase, motiv pentru care puteau fi îndepărtați din serviciul lor prin decizia Consistoriului. Această instituție disciplinară

³³ Arhim. I. VOROBCHIEVICI, *Normele monastice...*, p. 26.

³⁴ A se vedea subcapitolul: „Despre canon sau epitimie” la Cap. XXVIII, pct. 57: „Ieromonahul sau monahul dovedit de desfrânarea curviei să fie pedepsit mai întâi îndeajuns cu ajunare aspră și cu închisoare, apoi să fie lepădat din cinul călugăresc și cu rușine alungat din mănăstire” (Arhim. I. VOROBCHIEVICI, *Normele monastice...*, p. 78); a se vedea și cap. XXVI, pct. 5, care vorbește despre fuga monahului cleric din mănăstire: „Iar de va cuteza careva să fugă a doua oară din mănăstire și va fi prins, ca un mădular putred să se taie de la celălalt trup, și după judecata episcopului luându-i-se sărbătorește darul primit în urma juruinței, să fie alungat din mănăstire” (Arhim. I. VOROBCHIEVICI, *Normele monastice...*, pp. 71-72).

o vedem receptată mai târziu în Statutul lui Andrei Șaguna din 1868, care vorbea de „excluderea din corporațiile bisericești”³⁵, ori în primul Regulament monahal din Principate, cel din 1873, care menționa „lipsirea servitorilor bisericești [monahii] de serviciul lor” (Art. 52)³⁶. Era o viziune legalistă, funcționărească, asupra cinului monahal, reflectată de altfel și în prevederile pentru preoții de mir.

Astfel, Regulamentul din 1786, care de altfel redusese numărul parohiilor de la 239 la 186³⁷, cerea preoților să îndeplinească servicii de ofițeri de stare civilă – înregistrări de nașteri, decese, căsătorii și divorțuri, copii buni de școală sau de luat la oaste – pentru care aceștia primeau 444 jugăre de pământ, scutite de dări³⁸. Deși această statistică era necesară, în fond, unei societăți moderne, civilizate, faptul că ea a fost impusă preoților a contribuit la schimbarea percepției lor în societate, de la păstori de suflete la funcționari civili bisericești, un fel de registratori în slujba guvernului. Ea a dus, în cele din urmă, la transformarea preotului în profilul de administrator și funcționar bisericesc care este astăzi și erodează, chiar fără să vrem, prezența lui sufletească, ca păstor, în mijlocul credincioșilor.

³⁵ A se vedea: suplim. XIV la Statutul Șagunian din 1868, care stabilea ca „cei care se află în conviețuiri nelegiuite să fie excluși din corporațiunile bisericești” (Ioan-Vasile LEB et al., *Instituții ecleziastice. Compendiu de legislație bisericească «secolul al XIX-le»*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2010, pp. 291-292).

³⁶ Art. 52 din *Regulamentul pentru disciplina bisericească* (1873): „Măsurile de penalitate și corijare ce se aplică de judecata eparhială persoanelor bisericești, sunt: a) lipsirea sfințiților servitori de treapta ierarhică, iar a servitorilor bisericești de serviciul lor” [„Regulament pentru disciplina bisericească”, în: *Biserica Ortodoxă Romană*, I (1874), 2, pp. 87-98].

³⁷ Ion NISTOR, *Istoria Bisericii din Bucovina și a rostului ei național-cultural în viața românilor bucovineni*, Ed. Septentrion, Rădăuți, 2003, p. 10.

³⁸ Pentru statutul preotului de mir în noua administrație austriacă, a se vedea: M.Ș. CEAUȘU, *Bucovina habsburgică...*, pp. 114-115; M. IACOBESCU, *Din istoria Bucovinei...*, pp. 293-294.

VIII. Reflecții și concluzii

La capătul cercetării noastre putem observa că monahismul în Bucovina a fost silit să trăiască sub vremi, timp de 150 de ani, și sub viziunea etatistă a guvernării austriece. Monahii au fost forțați să se integreze într-un model ideologic pentru binele și progresul societății, statul descurajând viața duhovnicească și contemplativă, punând accent, în schimb, pe educația laică, pe deprinderea meșteșugurilor și pe slujirile dedicate societății. Această modernizare precoce a monahismului din Bucovina trebuie să fi avut și o dimensiune pozitivă, deoarece monahii au fost pregătiți de timpuriu să slujească unei societăți românești în schimbare. Mănăstirile bucovinene, de la 1786, precum și cele din Principate, de la 1863 încolo, nu au mai reprezentat acea stare socială și patrimonială privilegiată cu care ne-a obișnuit Evul Mediu. Deposedată de daniile ctitorilor, monahii au trebuit să-și continue lucrarea ca păstori de suflete și de cultură, făcând din mănăstiri simboluri de identitate și patriotism românesc în pragul veacului al XX-lea. De aceea, pare că rămâne adevărat cuvântul lui Mihai Eminescu de la serbarea de la Putna din 1871:

„Dacă o generație poate avea un merit, e acela de a fi un credincios agent al istoriei, de a purta sarcinile impuse cu necesitate de locul pe care îl ocupă în înlănțuirea timpilor. Și istoria lumii cugetă, deși încet, însă sigur și just: istoria omenirii e desfășurarea cugetării lui Dumnezeu”³⁹.

Astfel, monahii de la Putna, Sucevița și Dragomirna au trebuit să traverseze această epocă austriacă, păstrându-și identitatea, dar și redefinind-o, spre binele Bisericii și al societății. Chiar dacă ei au

³⁹ *** , *Serbările de la Putna. Continuitatea unui ideal. 1871-1904-1926-1957-1966-2004*, Ed. Mitropolit Iacov Putneanul, Mănăstirea Putna, 2021, p. 10.

fost supuși sub vremi, lucrarea lui Dumnezeu s-a înfăptuit în ei, prin vremi, tot așa cum se va înfăptui în stareții patrioți din ajunul Marii Uniri și din perioada interbelică. Monahii și mănăstirile din Bucovina vor fi slujit, astfel, în felul lor specific, la construirea identității creștine și a spiritului național al României Mari, în care trăim astăzi.

Summary: *The Monastic Rules from 1786 and Their Impact on The Monasticism in Austrian Bucovina*

As we were able to investigate the norms and decrees imposed by The Austrian Government in the newly occupied province, Bucovina, we saw that the Orthodox Church became subject to the secularist reforms of the Habsburg Empire.

By imperial decree from 1783, promulgated through the monastic rules in 1786, all the monasteries of Bucovina were closed and the ones remaining – Putna, Sucevița and Dragormina – were forced to limit their personal to 25 monks. The monasteries were thus considered useless institutions for the progress of society, in the illuminist vision of the new government, and were mandated to give their properties to the Austrian created “Religionary Fund”. This entity acted, formally, as an administrator on behalf of the Church, but informally deprived the monasteries of their patrimony and wellbeing until 1918.

This secularization was followed by educational and canonical reforms imposed through the Monastic rules, subordinating the monks to a way of life considered more useful and progressive within the Austrian society.

Thus, the bucovinian monasteries lost their medieval social and patrimonial status and had to navigate the hard times of the late 18th - early 19th centuries, struggling to keep their religious identity and still remain a symbol of unity for all the people in the Romanian Principalities.

